

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 141 (1989) 10 sentyabr 2019-cu il

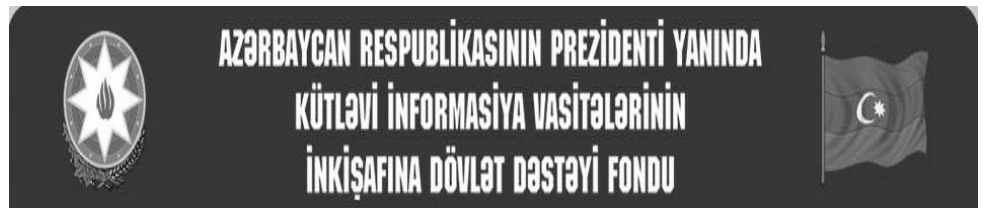
(əvvəli ötən sayımızda)

Tariximizin antik dövründən bu günə qədər olan silsiləsini gözdən keçirəndə əvvəldə də vurğuladığımız kimi qədim Bərdənin diqqət çəkən və bizim üçün qürur gətirən səhifələrini heyret içərisində öyrənirik. Öyrəndiyimiz bu tarix ona görə bizi heyrləndirir ki, biz bəzən kimliyimizi unudur və yaxud ona laqəydə münasibət bəsləyirik. Amma həqiqət müdriklərinin də dediyi kimi, nə qədər dərinə basdırılsa da, o qızıl kimi öz parlaqlığını qoruyub saxlayır.

Deməli, qədim Bərdənin tarixindəki həmin o şərəfli səhifələrdə diqqətçə-

ması, ticarətin şaxələnməsi, həmçinin sənətkarlığın geniş vüsət alması şəhərin həm özünün tikinti, memarlıq baxımından inkişafına, həm də əhalinin, yeni sakinlərin sosial rifahına görə, önə çıxmasına səbəb olmuşdu. Birmənalı şəkildə demək olar ki, Bərdə şəhərinə doğru üz tutan karvanların bu şəhərin nə qədər böyük ticarət mərkəzi olmasına bir sübut kimi göstərmək olar.

Öncə qeyd etdiyim tarixçi alimin fikirlərinə görə, zamanında bütün böyük güclərin diqqət mərkəzində olan Ağbaniya və onun paytaxtı Bərdə şəhəri öz inkişaf yolunu və nüfuzunu qoruyub saxlaya bilmişdi. Xüsusilə tarixdə çox böyük iz qoymuş Cavanşirin

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ DƏSTƏYİ İLƏ DƏRC OLUNUR

Allah-Allah türbəsi və Nüşaba qalası 1322-ci il Bərdə şəhəri

BƏRDƏ NECƏ GÖZƏL, NECƏ QƏŞƏNGDİR

kən məqamlar bizdən çox-çox uzaqda olsa da, amma alimlərimizin, xüsusilə arxeoloqlarımızın fədakarlığı sayəsində günümüze gəlib çıxdı. Və məlum olub ki, hələ qədim Albaniyanın mövcud olduğu V-VII əsrlərdə bizim dövlətçilik təcrübəmiz, dövlətçilik mədəniyyətimiz mövcud olub. Yəni bu gün Azərbaycan torpaqlarına hərisliklə göz dikənlər dövlət anlayışını bilməyəndə, qədim Albaniyada bu ənənə möhkəmlənib, nəticədə də Azərbaycan adlı dövlət müstəqil şəkildə mövcud olubdu.

Həmin qədim Albaniyanın paytaxtı olan arxeoloq tarixçi Şamxal Şəbiyevin verdiyi bilgilərə görə, Bərdə şəhəri zamanında təkə mövcud olduğu coğrafi məkanda deyil, bütün Şərqdə böyük diqqət mərkəzində olmuş və bunun da başlıca səbəbi Bərdə şəhərinin həm də bir iqtisadi zona kimi inkişaf etməsi faktorunu vurğulanır. Yəni Bərdə şəhərində böyük bazarların ol-

müdrikliyi, çevik siyasəti sayəsində ətrafda olan Sasani və Bizans imperiyaları, Xəzər xaqanlığı, Ərəb xilafəti və digər böyük güclər Albaniya ilə hesablaşmağa məcbur olmuşdular. Təbii ki, bunun da əsas səbəblərindən biri paytaxt Bərdə şəhərindən Albaniyanı idarə edən qüdrətli dövlət xadimlərinin olmasıdır. Həmin zamanda Bərdənin özündə həm də kifayət qədər nüfuzlu elmi ictimai xadimlər də yaşayırdılar. Onların arasında adı tarixə yazılmış şair Dəbdək də Bərdədə yaşamışdı.

Aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı aşkarlanmış V-VII əsrə aid maddi və mədəni nümunələr sübut edir ki, Bərdədə çoxlu sayda elm, təhsil ocaqları fəaliyyət göstərir. Və mövcud olan alban əlifbası ilə həm bədii əsərlər, həm də tarixi əsərlər yazılmışdı. Maraqlıdır ki, günümüze qədər gəlib çatmış M.Kalankatunun "Albaniya tarixi" də məhz burada yazılmışdır.

Çox təəssüf ki, çiçəklənən, inkişaf edən Bərdə 705-ci ildə ərəblər tərəfindən işğal olundu, xilafət Albaniyanın müstəqilliyinə son qoydu. Amma buna baxmayaraq, ticarət yolun üstündə yerləşən bu şəhər yenə öz əhəmiyyətini itirmədi. Çünki böyük ticarət yolunun üstündə olan Bərdə şəhəri həm Qafqazın, həm də Yaxın və Orta Şərqi şəhərlərini bir-birilə birləşdirir, bu əlaqələr də öz növbəsində Bərdənin bir ticarət, bir elm, bir sənət beşiyi kimi qalmasında öz sözünü deyirdi.

Bu gün ədəbiyyat tariximizə, mədəniyyət tariximizə nəzər yetirəndə onda görürük ki, qədim dövrlərin tanınmış imza sahiblərinin bir çoxu məhz Bərdə şəhərində yaşayıb yaradıblar. Onların bir çoxu da "Bərdə" təxəllüsü ilə imzalarını tanıdıblar. Bunların arasında riyaziyyatçı, təbib, filoloq, hüquqşünas, tarixçi, natiq, münəccim, siyasi xadim, hədisçi və digərləri təkə öz zamanında deyil, bütün zamanlarda tarixin yaddaşında yaşayıblar və yaşayırlar. Həmin imzalara diqqət yetirəndə hər kəsin ad sonluğunda Bərdəli, Bərdə, Bərdəyi imzaları insana həqiqətən qürur verir. Məsələn, Şeyx İbrahim ibni Şihabəddin Gülşəni Bərdəyi və yaxud, Sədulla əl-Bərdəyi, Qazi Məhiyyəddin Bərdəyi, Ömər əbu-i-Həsən əl-Bərdəyi və digərləri sözlərdiklərimizə real bir nümunə sayıla bilərlər.

Bütün zamanlarda inkişaf etmiş şəhərlər, ölkələr qonşu məmləkətlər tərəfindən həmişə maraq mərkəzində saxlanılıb. Yəni bu cür torpaqlara, bu cür şəhərlərə böyük güclər həmişə sahib olmağa çalışıblar. Ona görə də Bərdə şəhəri də müxtəlif dövrlərdə hücumlara məruz qalıb. Bax, ərəblərdən sonra bu əraziyə rusların da marağı artıbdı. Bu maraqlar da təbii ki,

müharibələrə gətirib çıxarıbdı. Baş verən müharibələr də Bərdə şəhərinin dağılmasına, talan olmasına yol açıbdı. Hətta tarixçilərin biri, yeni ərəb coğrafiyaşünas səyyahlardan olan ibn Havqəl ruslarla bu ərazidə olan döyüşlərdən sonra Bərdəyə səfər etmiş və gördüklərindən heyətlə, təəssüflə yazmışdı: "Ruslarla müharibə zamanında baş verənlərə baxmayaraq, Bərdənin bazar, karvansara və hamamları çoxdur". Amma digər bir tarixçi isə vurğulamışdı ki, "şəhər artıq dağılmış, əhalisi isə azalmışdı. Bərdə qalasının nizamı da pozulmuşdu".

Bax, elmi ədəbiyyatlardan gətirdiyimiz bu sitatları da görüldüyü kimi, Bərdənin bir paytaxt, bir şəhər kimi süqutunda əsas səbəb onun sürətli inkişafı və burdakı həyat səviyyəsinin yüksək olması idi. Çünki düşmənlər bu şəhərə qarşı çox acgözlük nümayiş etdirirlər. Ona sahib olmaq üçün qan tökməkdən də çəkinmirdilər. Tariximizin müxtəlif dövrlərində, yeni Atabəylər, Elxanilər dövrlərində də bu şəhər həmişə inkişaf etmiş, dağılmış, talan olmuş və yenidən bərpa edilmişdir. Hətta Əmir Teymurun Azərbaycana yürüşü zamanı bu şəhərdən yan keçməmiş, onun tarixində öz izini qoymuşdur.

Bəli, qısaca səyahət etdiyimiz qədim Bərdənin yaddaşında I Şah İsmayılın, I Təhmasibin, Nadir Şah Əfşarın və digərlərinin də izləri var. Həmin izləri qədim Bərdənin bu günə gəlib çıxmış qalıqları və oradan tapılan nümunələr bu günümüze qədər gətirib çıxarıbdı. Sevindirici haldır ki, bu gün də Bərdə Azərbaycanın yenidən qurulan, inkişaf edən, gözəlləşən şəhərlərinin sırasındadır.

Əbülfət MƏDƏTOĞLU